

На завершення — кілька побажань. По-перше, на мою думку, у дисертації, присвяченій проблемі рецепції авангарду, не зайвими були б експерименти з аудиторіями, що репрезентують різні соціальні групи. По-друге, непогано було б дещо врівноважити кількісне та якісне представлення російського та західноєвропейського авангарду, хоча, варто визнати: сказане не стільки вказує на недоліки дослідження, скільки розкриває його подальші перспективи.

Таким чином, підсумовуючи, хочу з повним усвідомленням своїх слів зазначити, що поява у вітчизняному науковому просторі такої роботи як «Рецепція музичного авангарду...» А. В. Приходько бачиться надзвичайно важливою, корисною та своєчасною. Адже вона, більше, ніж інші, демонструє, скільки багато ще треба зробити для того, щоб сучасна слухачка аудиторія «доросла» до сприйняття авангарду, як вільного мистецтва вільних людей, такого, що може мати не лише одну «правильну» інтерпретацію, нехай навіть запропоновану фаховим музикознавцем, а обростати множинними смислами, породжувати дискусії, формуючи свободу мислення та обшир мистецьких інтересів соціуму. Звичайно, з одного боку, далеко не всі авангардні експерименти заслуговують на те, щоб бути віднесеними до царини художнього. З іншого, описана ситуація, поза сумнівом, свідчить про страшенну закомплексованість та безініціативність слухачів, більше того, фактичну відсутність в суспільстві запиту на авангард як такий. В цьому відношенні, дисертація А. В. Приходько може бути прикладом того, як, здавалось би, звичайна мистецтвознавча тема здатна вирости до значення носія державної стратегії, адже саме у вихованні «інтелектуального імпліцитного слухача» (с. 156) й полягає один з найвагоміших практичних наслідків цього дослідження.

Ольга КОМЕНДА

ДАВИД БУРЛЮК: «Я ПРИЙШОВ СЮДИ ПИСАТЬ ПЕНЗЛЕМ, ФАРБЮЮ, ПЕРОМ»*

У своїх спогадах Дмитро Горбачов наводить листа Давида Бурлюка, який той йому надіслав 1962 року з проханням провести до його 80-річчя виставку у Київському музеї українського мистецтва. Текст цього листа надто промовистий: «Дорогие друзья — директорат музея; я, Давид, Маруся (жена) и наш художественный директор Элла Яффе — можем привезти на Украину в Киев —

* Рецензія на: Тонкофінгерпринт: Поети брати Бурлюки / [пер. Олексій Вертії]. — К. : Ярославів Вал, 2014. — 249 с.; іл.

в Ваш музей виставку Бурлюка — 80-летие — и его друзей — выдающихся американских художников. Хорошо было бы эту выставку организовать на Родной земле Бурлюка Украине — в пику москалям!!! Зависит от Вас. С приветом Давид, Маруся Бурлюки. 1962 г.» Звичайно ж, відмовили. Що ж — часи ідеологічно-маразматичного тріумфу. Але повідомили про це письмово. На що Бурлюк несподівано зрадів і відгукнувся, що вельми вдячний землякам, адже Третьяковська галерея і Російський музей в Ленінграді на його пропозицію навіть не зреагували [1]. Та ще й К. Малевич говорив: «Давид, хоч і з чотирьох пунктів пише, але відстає від часу своєю древньою Малоросією» [2].

Факти, наведені мистецтвознавцем, яскраво засвідчують — Бурлюк не просто ідентифікував себе українцем, він вважав Україну своєю рідною землею, а тому «москалям» аж надто не випадає собі його привласнювати, що вони з упертістю роблять і по сьогодні. Згадаймо ще картину Бурлюка «Козак Мамай», написану в Уфі 1912-го, де безліч символів і потрактувань. Ну хіба під силу неукраїнцеві відчувати дух козацької минувшини та й узагалі наважитися звертатися до цієї тематики, будучи геть відстороненим від українства?

Усі ці розмисли є вступними заувагами до вельми цікавої події: сьогодні Бурлюк повертається в Україну не лише своїми мистецькими творами. Поет і перекладач Олександр Вертій здійснив амбітну спробу перекласти поезію братів Бурлюків, Миколи і Давида, українською, і таким чином заповнити лакуну, що виникла у свідомості широкого загалу. Йдеться про книжку-білінгву «Тонкофінгерпринт», де вірші подано в оригіналі і, на зіставлення, у перекладі. До речі, слово «тонкофінгерпринт» є неологізмом Бурлюка, утворений поєднанням основ «тонкий» та «finger» (англ. палець) і «print» (англ. відбиток, слід). Дотепні і невтомні вигадники Бурлюки просто насичувати свої тексти різними словесними вибриками і викрутасами. Більш відомим є Давид Бурлюк, хоча уся їхня численна родина була надзвичайно самобутньою й оригінальною. В інтернетній мережі ледь не сенсацією стали публікації про родину Бурлюків одеського дослідника Євгена Деменка, що згодом увійшли в книжку «Нове

про Бурлюків» [3], з якої постає чимало невідомих раніше фактів. Ну, наприклад, про те, що Бурлюки — Давид, Володимир, Людмила (яка згодом вийшла заміж за скульптора Василя Кузнецова — учасника архітектурних проєктів і для Києва), а також їхня мати Людмила Йосипівна (під дівочим прізвищем Міхневич), виставлялися в Києві на організованій художником-авангардистом, музикантом і теоретиком театру Миколою Кульбіним виставці «Ланка» у 1908-му (саме Кульбін друкує вірші Давида і Миколи Бурлюків в альманасі «Студія імпресіоністів» 1910-го, а Бурлюк присвячує йому вірш «Темніє бір...»). Ще один факт. 1918-й рік; Давид Бурлюк разом зі своїми маленькими синами і дружиною Марусею, а також із молодшою сестрою Маріанною, щоб якось вижити в умовах воєнного часу, вирушають у своєрідне турне по Сибіру. Невтомний Бурлюк влаштовує поезоконцерти, а Маріанна, за твердження самого Бурлюка, виступає як співачка-дилетантка під псевдонімом футуристки Пуантиліни Норвезької. У Владивостоці, де вони всі перебували якийсь час, Бурлюк зустрів давнього знайомого художника Вацлава Фіалу, і той закохується у Маріанну. Так виникає нова родина, і Фіали згодом перебираються до Праги. І от саме в Празі уже в наш час автор допису — Євген Деменок — зустрівся з нащадками роду Фіалів, а відтак і Бурлюків, які показують йому рукописний збірник поезії Давида і його портрет, виконаний Вацлавом, а ще зошити з віршами Людмили Кузнецової-Бурлюк. Отже, поезія на рівні із малярством була однією із Бурлюківських муз. І сподіваємося, що колись вірші із тих записів будуть оприлюднені.

«Маруся читала вірші Давида в Празі кілька разів, — пише Євген Деменок, — і Маріанна попросила брата спеціально для них записати ці вірші в книжечку. Мені пощастило — я бачив і читав цю книжечку. Знаючи неприборкану енергію Бурлюка, я не здивуюся, якщо він виготовив її за один день. Книжку складено з альбомних аркушів для малювання, зігнутих навпіл і зшитих чорної ниткою. У книжечці — вісімнадцять віршів, датованих різними роками, починаючи з 1907-го („Ранок”) і закінчуючи 1957-м, роком її створення. Подекуди в ній трапляються малюнки, виконані ручкою або кольоровими олівцями. На останній сторінці — напис: „Дорогим милим Маріанночці і Людоchці — сестрам чудової юності — на пам'ять в часи наближення вечора. З любов'ю David Margussia Burliuk. Hampton Bays L.I.N.Y. USA. Все ж — наперекір: часу, просторам, політиці і перепонам життєвим — ми побачилися — в ім'я любові до нашого минулого. Praha”».

Але повернімося до згаданої вище книжки перекладів. У спогадах, написаних уже в еміграції в США, Д. Бурлюк писатиме, що мав намір перейти на українську мову у своїх писаннях. Але намірам не судилося здійснитися. Тож це видання, є своєрідним втіленням мрії митця-футуриста. У передмові

до неї Вадим Скуратівський зазначив, що брати Бурлюки «зберегли у своїй діяльності рівновагу поміж письменством (передовсім поезією) і просторовими мистецтвами (передовсім живописом)» [4; с. 9], а «Давид Давидович із сьогодишнього погляду постає взагалі як наставник усієї системи східноєвропейського футуризму» [4; с. 10].

Звичайно, перед О. Вертієм стояло надскладне завдання: якомога точніше передати оригінал. Але згадаймо, як в Умберто Еко сказано про такі наміри: «Під час перекладу не говориться те саме. Тлумачення, що передує всякому перекладу, має з'ясувати, скільки можливих наслідків, що випливають з даного слова, можна „зчистити” і які ці наслідки» [5]. У примітках перекладача йшлося про технічні аспекти здійснення роботи над авторськими текстами: «Орфографія наближена до сучасних норм. Однак і в оригіналах, і в перекладах до першочергової уваги неодмінно бралися особливості кубофутуристичної текстології, які не дозволяють однозначно диференціювати випадкові і зумисні опіски та помилки... Пунктуація в усіх випадках збережена авторська» [4; с. 244].

Відкриваємо О. Вертія в новій іпостасі — перекладача, і перекладача вельми серйозного, з тонким поетичним слухом, який ледь не на інтуїтивному рівні відчуває і авторську строфіку, і ритм. А ще треба мати неабияку відвагу доторкнутися до поезії кубофутуристів, з їхньою зухвалістю у побудові техніки віршотворення, а вірніше — у її розкладанні — без скруті розділових знаків, з внутрішньою мелодикою рим, у наданні звичним словам нової семантики, тобто від деструктивну до конструктивну, що додаватиме завжди творчого імпульсу майбутнім поколінням митців, а це, які відомо, є неодмінною запорукою повноцінного наповнення словникового запасу мови. Тож і в цьому подвійну відповідальність покладено на тлумачеві мовних і стилістичних викрутасів і чудасій, коли треба вжити такі самі, як у Бурлюків, незачовгані слова.

Вірші Д. Бурлюка, який жив в епоху зухвалих стильових пошуків в усіх видах мистецтва, завоюють своєю ритмікою, подеколи уривчастою, з перескоками, він використовував у своїй творчості досвід авангардистських шкіл,

але витворив власний стиль, змусивши читача візуально сприймати вірш, як картину:

ВОГНІ ПРОКИСАІ позгасають брижі вій
Носителі сучасні
Ім'я людина масі цій.
Хай доля лиш знуцання і дурниця
Душа — шинок, а небо — в'янь
ПОЕЗИЯ — ОБШАРПАНА ДІВИЦЯ
краса ж кощунна і блюзнірська твань.

І в цьому увесь Бурлюк, з його ставленням до поетів («Поет завжди струмуючий гравець Слова тиранить він для насолоди», а до псевдо-поетів презирство: «Тобі слова — як вітровіння; Не мова — жаби скрекотіння»), системою поглядів на світ і людину в ньому («Скрізь кучерявіють контрасти — Великий розум й поряд — ідіот, Що дзумка, мов комар-пустомолот»). Подібно до його ровесника американського поета і художника Едварда Каммінгса, що, словотворячи на кшталт «никтожды кто-то земляжды апрель желаньежды дух и еслижды да», роздумував на тему світ і людина в ньому:

...Прогрес — болезнь
Приятная: предавшийся безумству
Гигантом карлик мнит себя всю жизнь [6].

У Бурлюка просто культ влучної і яскравої метафори, яка віддзеркалює неймовірними барвами, збагачує лексичну партитуру колоритними поетичними образами. Множинність метафор створює емоційну насиченість: «На чердаках и за углом, Где нищеты стилетно жало Ракетно расцветает злом» — «На дні горещ і за вуглом, Де бідності стилетно жало Ракетно розцвітає злом», «Лишь туча саваном седым Повиснет небесах над ним» — «Лиш хмара саваном блідим Повисне небесах над ним», «Оторопей над соловьями, Точась рубином сочных губ» — «Оторопій над солов'ями І сточуй сік рубіном губ».

Метафора переростає у порівняння і навпаки: «Вагоны — змії-втікачі. Мов камінь місячний твій погляд», «старенька — горбом богомільна», «погляд скляний замерзав», «годинник, що секундами смітить», «як видих боязкий — бліді вогні». За такою аскетичною фразою — багатюща карнавальна палітра. Тексти аж виблискують перлами-фразами, несподіваними неологізмами — зазвичай складеними словами («вечірньодим», «жорстокоцоцокання», «красивість хиткомоди»).

Перекладач, захоплений творчим ентузіазмом, і сам подає цікаві зразки власних неологізмів — і там, де в автора їх і не має: «Среди огней под чёрным небом, Безликой прелестью жива» — «Серед вогнів під чорним небом, Безликочарами жива», «Зорко пылает палач» — «Кат мов нестримний кип'яч».

Епітети у виконанні перекладача перетворюються на справжні знахідки, як от «потрясенный мост» — «місточок сум'ятний». А бурлюківська песимістично надрична фраза «Мне опротивели глаза, В которых больше было гноя, Чем зрения» у перекладі звучить не менш оригінально: «Набридли очі-болячки, В яких було вже більше гною, Ніж зору». Більше того, перекладач послідовно зберігає авторський ритмічний малюнок у вигляді початкового ямба чи хорей: «струится» — «струмує», «бросая» — «метнувши»; «Затуманил взоры Свет ушел угас» — «Темряви простори День пішов і згас». Сентенції Бурлюка, де помилка зумисна чи випадкова, звучить майже так само: «Жизнь тяжела объятиях метели» — «Життя важке обіймах заметілі».

У рядку, винесеному в заголовок, рядку, що належить Давиду Бурлюку, є закінчення:

Я прийшов сюди писать
Пензлем, фарбою, пером
Щоб як море: не мовчать —
А явить душі огром.

Чи в змозі ми і сьогодні досягнути огром душі цієї особистості?

1. Горбачов Дм. Що мої очі власноручно бачили (спомини). Ч. 2. 16.12.2010. — Режим доступу : <http://aej.org.ua/History/462.html>
2. Горбачов Дм. Український батько російського футуризму // Дзеркало тижня. — 2001. — 14 груд.
3. Деменок Е. А. Новое о Бурлюках. — Дрогобич : Коло, 2013.
4. Тонкофінгерпринт: Поети брати Бурлюки / [пер. Олексій Вертій]. — К. : Ярославів Вал, 2014. — 249 с.
5. Еко У. Сказати майже те саме. Досвіди про переклад. — Режим доступу: <http://gutlib.com/book/11094/p/17>
6. Вірш Е. Каммінгса «Кто-то жил в славном считай городке...» у перекладі В. Британішського. — Режим доступу: <http://www.uspoetry.ru/poem/20>

Любов ДРОФАНЬ